

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ในแง่การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศนี้ จะศึกษาภายใต้แนวคิดวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่มีความรอบด้าน และสามารถทำความเข้าใจได้อย่างเป็นระบบถึงความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองที่เกิดขึ้นภายในรัฐและระหว่างรัฐ รวมทั้งจะได้มีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เคยมีการศึกษาทั้งที่เกี่ยวกับนโยบายการค้าเสรี และการศึกษาการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนในแง่มุมต่างๆ โดยในบทนี้ จะกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทำความเข้าใจและศึกษากระบวนการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ในบทต่อไป

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ

ในการศึกษาประเด็นทางเศรษฐกิจการเมืองโดยเฉพาะในระดับระหว่างประเทศนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ (International Political Economy: IPE) เนื่องจากปรากฏการณ์หรือปัญหาต่างๆ ในสังคมปัจจุบันไม่สามารถตอบได้ด้วยหลักการทางเศรษฐศาสตร์ การเมือง สังคมวิทยา หรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้เฉพาะด้าน แต่การศึกษาแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศนี้จะศึกษาวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ตัวแสดงและปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในหลายมิติ ทั้งระดับปัจเจกบุคคล รัฐ และระบบระหว่างประเทศ

เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศค้นหาการทำความเข้าใจที่ครอบคลุมในประเด็นและสถานการณ์ต่างๆ โดยวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและเป็นพลวัตของเศรษฐศาสตร์การเมือง หรือคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ- ตลาด ประเด็นการวิเคราะห์แนวเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศยังมีความสำคัญเนื่องจากส่งผลกระทบต่อทุกคนในฐานะประชากรของโลกสมาชิกของประชาชาติ และผู้มีส่วนร่วมในระบบตลาด ทำให้ทุกตัวแสดงเชื่อมโยงกับปฏิสัมพันธ์ในระดับโลก

เดวิด บาลาม และไมเคิล วีเซท (David N. Balaam และ Michael Veseth) ให้คำนิยามว่าเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ คือปฏิสัมพันธ์ทั้งในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเมืองและเศรษฐกิจ โดยในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติ ปัญหาและประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากขึ้นทุกวันนี้ ไม่เพียงแต่ส่งผลต่อชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะ หากแต่ส่งผลกระทบต่อทั้งโลก จึงจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจในความสัมพันธ์ระดับระหว่างประเทศทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม¹

ในด้านการเมือง เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศคือความเกี่ยวพันของการใช้อำนาจรัฐ เพื่อตัดสินว่าใครจะได้รับอะไร เมื่อใด และอย่างไรในสังคม การเมืองเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือก วางกฎเกณฑ์การแข่งขันและแนวทางผลประโยชน์ของทั้งปัจเจกบุคคล องค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วม ภาคธุรกิจ และพรรคการเมือง กระบวนการทางการเมืองนั้นยังซับซ้อนและมีหลายมิติ เกี่ยวพันกับรัฐชาติ ความสัมพันธ์ทั้งระดับทวิภาคีและพหุภาคี ระหว่างรัฐชาติและองค์กรระหว่างประเทศ พันธมิตรในภูมิภาคและความตกลงในระดับโลก และท้ายสุดเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศคือความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากเป็นการจัดสรรทรัพยากรแก่สมาชิกในสังคม และเน้นหนักในประเด็นของความมั่งคั่งและผลประโยชน์²

โรเบิร์ต กิลปิน (Robert Gilpin) ให้คำนิยามเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศระหว่างประเทศไว้ว่า “เป็นแนวคิดที่วิเคราะห์ปัญหาและคำถามจากการดำรงอยู่แบบคู่ขนานและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นพลวัตของรัฐและตลาดในโลกสมัยใหม่”³

ในความเห็นของกิลปิน เนื่องจากรัฐนั้นเป็นขอบเขตของปฏิสัมพันธ์และการตัดสินใจรวมหมู่ รัฐชาติเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายระหว่างประเทศ มีความสามารถในการออกนโยบายต่อประชาชนและกลุ่มต่างๆ ในรัฐได้ทั้งหมด ส่วนตลาดนั้นเป็นขอบเขตของการกระทำและการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ตลาดนั้นเป็นพื้นที่ที่การกระทำของมนุษย์ขับเคลื่อนไปด้วยผลประโยชน์ส่วนตัวและเงื่อนไขของการแข่งขัน ในทางกลับกันกำลังของตลาดคือสิ่ง

¹ David N. Balaam and Michael Veseth, *Introduction to International Political Economy*, Second Edition (New Jersey: Pearson Education, 2001), pp. 5-6.

² Ibid., pp.9-10.

³ Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations* (New Jersey: Princeton University Press, 1987), p. 9.

ผลักดันและเป็นเงื่อนไขของพฤติกรรมของปัจเจกบุคคล ส่วนปัจเจกบุคคลจะถูกขับเคลื่อนด้วยแรงผลักดันของผลประโยชน์ส่วนบุคคลและพลังของการแข่งขันในระบบตลาดในการจัดสรรทรัพยากร⁴

รัฐและตลาดถือเป็นระบบที่ซับซ้อนของโครงสร้างทางสังคม สถานะคู่ขนานของรัฐ (การเมือง) และตลาด (เศรษฐศาสตร์) โดยมากมิได้ขัดแย้งกันเสมอไป แต่มีความทับซ้อนในระดับต่างๆ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐและตลาดจึงเป็นพลวัต (dynamic) สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา รัฐสามารถมีอิทธิพลต่อตลาดได้ ในขณะที่ตลาดก็สามารถมีอิทธิพลต่อรัฐได้เช่นกัน⁵

กิลปินเห็นว่า เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ นั้นเป็นการศึกษาถึงปฏิสัมพันธ์ต่างตอบแทน (reciprocal) และพลวัตในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายใต้ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง โดยที่ในระยะสั้น การแบ่งสรรของอำนาจและธรรมชาติของระบบการเมืองเป็นตัวกำหนดกรอบผลิตผลและการแบ่งสรรความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ แต่ในระยะยาวกิจกรรมและการตัดสินใจทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของการตัดสินใจทางการเมือง ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง⁶

กล่าวได้ว่า เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศนั้นพยายามทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อน โดยศึกษาและวิเคราะห์ความขัดแย้งของผลประโยชน์ในระดับระหว่างประเทศ เป็นการสังเคราะห์แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์และสังคมวิทยาาร่วมกันอย่างเป็นระบบและให้น้ำหนักเท่าเทียมกัน

เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศนั้นศึกษาประเด็นที่ซับซ้อนดังกล่าวใน 3 ระดับการวิเคราะห์คือ ปัจเจกบุคคล รัฐ และระบบระหว่างประเทศ โดยพิจารณาในปฏิสัมพันธ์ของสองสถาบันหลักในสังคมคือรัฐและตลาด บนธรรมชาติของปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในระบบโลก โดยนักวิชาการทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศได้แสดงทรรศนะต่อประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมืองในระดับระหว่างประเทศ ดังนี้

⁴ Ibid., pp.11-12.

⁵ Ibid., p. 15.

⁶ Robert Gilpin, "The Nature of Politics and Economic," in Robert J. Art and Robert Jervis, ed., *International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issue*, pp.237-254.

สตีเฟน ดี คราสเนอร์ (Stephen D. Krasner) ให้ความเห็นว่า การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศนั้นถูกกำหนดโดยสภาวะแวดล้อมในระดับโลก ทั้งนี้ ประเทศมหาอำนาจมีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดและชี้นำความเป็นไปทางเศรษฐกิจ ระบบที่ปล่อยให้ทุนและบริการเคลื่อนย้ายโดยเสรีจะสามารถดำรงอยู่ได้ต่อเมื่อชาติมหาอำนาจทำหน้าที่ในการรักษาเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศและผลักดันให้ประเทศต่างๆ ดำเนินกิจกรรมภายใต้ระเบียบที่จัดวางไว้⁷

ปีเตอร์ กัรวิทช์ (Peter Gourevitch) เห็นว่า นโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศเป็นผลผลิตจากอิทธิพลของระดับการพัฒนาทางการเมืองและกระบวนการทางเศรษฐกิจภายในรัฐ โดยรัฐจะเป็นผู้กำหนดเองว่าต้องการเข้าสู่ระบบการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในระดับระหว่างประเทศหรือไม่ แต่ขึ้นกับว่ารัฐนั้นมีอำนาจเพียงพอหรือไม่ที่จะกำหนดความเป็นไปในระบบเศรษฐกิจโลก แต่เมื่อใดที่ไม่สามารถแสดงบทบาทของตนได้อย่างแข็งขัน รัฐนั้นจะถูกกำหนดให้เข้าอยู่ในระบบระหว่างประเทศที่ดำรงอยู่ในขณะนั้นโดยปริยาย⁸

เดวิด เอ เลค (David A. Lake) กล่าวว่า ความสำคัญของการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศต่างๆ นั้น เป็นส่วนสำคัญในการก่อร่างนโยบายเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ โดยมีตัวแสดงสำคัญคือรัฐ ที่ตัดสินใจบนพื้นฐานการเพิ่มอำนาจเชิงสัมพัทธ์ (Relative Power) กับประเทศต่างๆ โดยน่านโยบายเศรษฐกิจระหว่างประเทศผนวกเข้ากับนโยบายการต่างประเทศ⁹

โรเบิร์ต อี บัลด์วิน (Robert E. Baldwin) กล่าวว่า ในแง่ของพฤติกรรมของรัฐในฐานะตัวแสดงในการเมืองระหว่างประเทศ ว่าเป็นตัวแสดงที่มีอำนาจการบริหารและการตัดสินใจเชิงนโยบาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองของตนไว้ โดยที่การตัดสินใจของรัฐต่างจากการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลและกลุ่มผลประโยชน์ที่ตัดสินใจบนพื้นฐานผลประโยชน์

⁷ Stephen D. Krasner, "State Power and the Structural of International Trade," in *World Politics XXVII.*, pp. 19-36.

⁸ Peter Gourevitch, "The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics," *International Organization* (Autumn 1978) pp. 881-894.

⁹ David A. Lake, "The State and American Trade Strategy in the pre-hegemonic era," in Douglas A. Irwin et al., *The Political Economy of Trade Policy* (Massachusetts: The MIT Press, 1996) pp. 152-153.

ส่วนตน เนื่องจากรัฐหรือรัฐบาลมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองของตนและ
ถ่วงดุลการต่อรองของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคม¹⁰

นอกจากในด้านความสัมพันธ์ระหว่างรัฐแล้ว ยังมีนักวิชาการที่กล่าวถึง
การพิจารณาการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจโดยกลุ่มผลประโยชน์ด้วย โดยเห็นว่า การตัดสินใจ
ในนโยบายเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อประเทศนั้น เป็นผลจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การแข่งขัน
ต่อรองเชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศที่ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
ของตน ผลักดันเป็นนโยบายเศรษฐกิจของประเทศ¹¹

โดยโทมัส ดี แลร์สัน และเดวิด สคิตมอร์ (Thomas D. Lairson and David
Skidmore) เห็นว่า รัฐบาลและกลุ่มผลประโยชน์ในประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มธุรกิจที่มีความสำคัญ
จะมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม
ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวจะขึ้นอยู่กับสภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศและระหว่างประเทศใน
ขณะนั้น¹²

อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่จะสามารถควบคุมทรัพยากรในสังคมได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มี
อำนาจหรือเข้าถึงอำนาจรัฐ ในทางกลับกัน ผู้ที่มีอำนาจรัฐก็สามารถจะเป็นผู้จัดสรรทรัพยากรได้
เช่นกัน โดยการเมืองและกระบวนการทางการเมืองนั้นส่งผลกระทบต่อการผลิตและการแบ่ง
ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเช่นใด กิจกรรมทางเศรษฐกิจก็ส่งผลกระทบต่อความคิดเห็นทางการเมือง
เช่นเดียวกัน ทั้งรัฐและตลาดต่างเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ในขณะที่ตลาดมุ่งความสนใจไปที่
การผลิตและกำไร พยายามหลีกเลี่ยงจากการควบคุมของรัฐ แต่ความพยายามของรัฐบาลคือการ
จำกัดวง สอดส่องและทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจตอบสนองผลประโยชน์ของรัฐและกลุ่มอำนาจ
ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตลาดและรัฐนั้นแสดงให้เห็นในสามประเด็นหลักในทาง

¹⁰ Robert E. Baldwin, "Political Economy of Trade Policy: Integrating the perspectives of Economic and Political Scientists" in Douglas A. Irwin et al., *The Political Economy of Trade Policy*, p.157.

¹¹ Robert E. Baldwin, "Political Economy of Trade Policy: Integrating the perspectives of Economic and Political Scientists" in Douglas A. Irwin et al., *The Political Economy of Trade Policy*, pp.152-154.

¹² Thomas D.Lairson and David Skidmore, *International Political Economic The Struggle for Power and Wealth* (Singapore: Thomson Learning, Inc., 2003) p.4.

เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ โดยแต่ละประเด็นนั้นเกี่ยวข้องกับผลกระทบของการเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบตลาด บนพื้นฐานและพลวัตของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ¹³

ประเด็นแรก เศรษฐกิจและการเมืองเป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุ-ผล (causes & effects) เนื่องจากการเติบโตของระบบเศรษฐกิจแบบตลาดอาจเป็นไปได้ทั้งในทางสร้างความปรองดองและความขัดแย้งระหว่างรัฐชาติ

ประเด็นที่สอง แก่นความคิดของเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง กล่าวคือ สิ่งใดที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ จะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมเศรษฐกิจในระดับโลกเช่นกัน

และประเด็นสุดท้าย ความสำคัญของเศรษฐกิจแบบตลาดในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การพัฒนาทางเศรษฐกิจ ความตกต่ำของระบบเศรษฐกิจและระบบสวัสดิการทางเศรษฐกิจ นั้นส่งผลอย่างไรต่อประเทศกำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาทางเศรษฐกิจ ทั้งสามประเด็นได้แสดงให้เห็นถึงเหตุและผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจแบบตลาด ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง และนัยยะสำคัญของเศรษฐกิจโลกต่อเศรษฐกิจระดับประเทศว่าส่งผลซึ่งกันและกันอย่างไร

กิลปินได้แบ่งการวิเคราะห์เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศด้วยการใช้สามทฤษฎีหลักในการศึกษา คือพาณิชยนิยมหรือชาตินิยมทางเศรษฐกิจ เสรีนิยม และมาร์กซิสม์ โดยให้ความเห็นว่า ทั้งสามทฤษฎีต่างแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ตลาด และสังคม โดยในทฤษฎีของกิลปิน แนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจหรือพาณิชยนิยมที่สนับสนุนการรักษาผลประโยชน์ของรัฐ ได้รับการโต้แย้งและพัฒนาสู่แนวคิดเสรีนิยมที่มีความเชื่อมั่นในทางเลือกของปัจเจกบุคคล ประสิทธิภาพ และการเปิดเสรี แนวคิดเสรีนิยมเองก็ได้รับการโต้แย้งจากแนวคิดมาร์กซิสม์ ที่เชื่อว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนขับเคลื่อนกิจกรรมทางการเมือง การเปิดเสรีจะนำไปสู่การผูกขาด โดยความขัดแย้งทางการเมืองนั้นเกิดขึ้นจากความขัดแย้งในการแบ่งสรรความมั่งคั่งระหว่างชนชั้น ด้วยการที่ทั้งสามทฤษฎีให้มุมมองการวิเคราะห์ที่ต่างกันและให้ความสำคัญกับตัวแสดงที่แตกต่างกัน ทำให้การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ มีความครอบคลุมในทุกแง่มุม และได้ผลการวิเคราะห์อย่างรอบด้าน¹⁴

¹³ Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, pp.22-23.

¹⁴ *Ibid.*, pp.25-26.

เช่นเดียวกับกิลพิน เดวิด บาลามและไมเคิล วีเซท ได้แบ่งการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ ด้วยสามแนวคิด/ทฤษฎีหลัก (Approach) คือ พาณิชนิยม เสรีนิยม และมาร์กซิสต์ โดยเชื่อว่าการจะวิเคราะห์ประเด็นปัญหาในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศนั้นมีความจำเป็นจะต้องเข้าใจในสามทฤษฎีที่เป็นทฤษฎีหลักในการอธิบายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งคือทฤษฎีพาณิชนิยมหรือทฤษฎีชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Mercantilism หรือ Economic Nationalism) ซึ่งพิจารณาความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลและรัฐในแง่ผลประโยชน์ของรัฐ หรือผลประโยชน์ของชาติ (National Interest) ทฤษฎีเศรษฐกิจเสรีนิยม หรือเสรีนิยมคลาสสิก (Economic Liberalism หรือ Liberalism) ซึ่งพิจารณาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแง่ของผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ในระบบตลาด และทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxism) ที่พิจารณาความสัมพันธ์ในสังคมในแง่ปฏิสัมพันธ์และผลประโยชน์ของชนชั้น¹⁵

บาลามและวีเซทได้เพิ่มเติมระดับการวิเคราะห์ในแนวทางของเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ วิเคราะห์ในสามระดับ คือปัจเจกบุคคล รัฐหรือรัฐบาล และระบบระหว่างประเทศ โดยพิจารณาว่าทั้งสามระดับต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงต่อกัน หากระดับหนึ่งระดับใดมีการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบต่อระดับอื่นๆ ด้วย และยังพิจารณาในมิติของอำนาจเนื่องจากเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ที่มีความซับซ้อนของการต่อรองเชิงอำนาจ จึงจำเป็นจะต้องคำนึงว่าการต่อรองมักเกี่ยวพันกับการใช้อำนาจ จะต้องตระหนักในลักษณะของอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ โดยแบ่งการวิเคราะห์อำนาจออกเป็นอำนาจเชิงสัมพัทธ์ (Relational Power) และอำนาจเชิงโครงสร้าง (Structural Power) สำหรับอำนาจเชิงสัมพัทธ์ (Relational Power) นั้น คือการมีอำนาจเหนือกว่าอีกตัวแสดงหนึ่ง สามารถใช้อำนาจนั้นให้เกิดการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติสิ่งใดได้ โดยอาจแสดงออกในแง่การให้คุณให้โทษ (Carrots & Sticks) เป็นได้ทั้งรูปแบบอำนาจของปัจเจกบุคคลและรัฐ และอำนาจเชิงโครงสร้าง (Structural Power) คืออำนาจที่จะออกแบบหรือตัดสินใจโครงสร้างของอำนาจ เป็นอำนาจที่ส่งผลกระทบต่อกฎ ทางเลือกการตัดสินใจ ที่จะส่งผลกระทบต่อประชาชนได้¹⁶

เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศในทศวรรษของบาลามและวีเซท ยังพิจารณาในโครงสร้างระดับโลก ซึ่งโครงสร้างเหล่านี้เป็นเสมือนเครือข่ายเชื่อมโยงที่เชื่อมปัจเจกบุคคล รัฐ และระบบระหว่างประเทศเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งอำนาจเชิงสัมพัทธ์และอำนาจเชิงโครงสร้าง

¹⁵ Balaam and Veseth, Introduction to International Political Economy, p.17.

¹⁶ Ibid., pp.18-19.

ได้ถูกใช้ในโครงสร้างเหล่านี้ อันประกอบไปด้วย โครงสร้างด้านความมั่นคง (The Security Structure) โครงสร้างการผลิต (The Production Structure) โครงสร้างด้านการเงิน (The Financial Structure) โครงสร้างด้านองค์ความรู้ (The Knowledge Structure) และโครงสร้างด้านสื่อและวัฒนธรรม (The Media and Cultural Structure)

สามารถวิเคราะห์หลักที่เศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศพยายามอธิบายว่า รัฐและตลาดนั้นมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นแนวทางวิเคราะห์แนวคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ ในเงื่อนไขต่างๆ ในระบบโลก หากจะทำความเข้าใจว่าผู้คนคิดอย่างไรและแสดงออกอย่างไรในขอบเขตของเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ จึงมีความจำเป็นจะต้องเข้าใจในสามทฤษฎีที่เป็นทฤษฎีหลักในการอธิบายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งคือทฤษฎีพาณิชย์นิยมหรือทฤษฎีชาตินิยมทางเศรษฐกิจ (Mercantilism หรือ Economic Nationalism) ที่พิจารณาความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลและรัฐในมุมมองผลประโยชน์ของรัฐ หรือผลประโยชน์ของชาติ (National Interest) ทฤษฎีเศรษฐกิจเสรีนิยม หรือเสรีนิยมคลาสสิก (Economic Liberalism หรือ Liberalism) ซึ่งพิจารณาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในแง่ของผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลและความสัมพันธ์ในระบบตลาด และทฤษฎีมาร์กซิสม์ (Marxism) ที่พิจารณาความสัมพันธ์ในสังคมในแง่ปฏิสัมพันธ์และผลประโยชน์ของชนชั้น

2.1.2 แนวคิดพาณิชย์นิยมหรือแนวคิดชาตินิยมทางเศรษฐกิจ

(Mercantilism หรือ Economic Nationalism Perspective)

แนวคิดหลักของทฤษฎีพาณิชย์นิยมหรือทฤษฎีชาตินิยมทางเศรษฐกิจนี้ เชื่อว่ารัฐจะต้องมีบทบาทด้วยการเข้าควบคุมและแทรกแซงการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมให้รัฐสามารถสร้างอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจและความมั่นคงโดยผ่านการค้า โดยรัฐจะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจก็ต่อเมื่อสามารถขายสินค้าออกให้ต่างประเทศเป็นมูลค่ามากกว่าการซื้อสินค้าเข้า หรืออีกนัยหนึ่งคือเศรษฐกิจของประเทศจะมั่นคงก็ต่อเมื่อประเทศนั้นมีดุลการค้าที่เกินดุล ทั้งนี้รัฐจะเป็นผู้กำหนดนโยบายการค้าและนโยบายด้านเศรษฐกิจอื่นๆ โดยเอกชนเป็นผู้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐ¹⁷

¹⁷ Alexander Hamilton, "Report on the Subject of Manufactures," in Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, p.180.

แนวคิดหลักของพาณิชยนิยม คือ¹⁸

1. ทองคำและเงินตราทำหน้าที่เป็นเครื่องสะสมค่า ความร่ำรวยมั่งคั่งของประเทศเป็นที่มาของอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางการทหาร ประเทศจะมีความมั่นคงเมื่อมีความมั่งคั่ง การมีทองคำมากยังหมายถึงการมีปริมาณเงินหมุนเวียนในประเทศมาก ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้ขยายตัวและเจริญก้าวหน้า

2. แนวคิดชาตินิยม (Nationalism) เข้มข้น โดยเชื่อว่าชาติหรือประเทศสำคัญกว่าปัจเจกบุคคล ดังนั้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงมิได้เน้นความเจริญก้าวหน้าของบุคคล แต่เน้นประเทศหรือชาติเป็นสำคัญ ชาติจึงเป็นตัวแสดงที่สำคัญที่สุดในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในระบบระหว่างประเทศ

3. การค้าระหว่างประเทศเป็นหนทางสำคัญในการเพิ่มความมั่งคั่งและอำนาจให้แก่ประเทศ ดังนั้นรัฐจึงต้องควบคุมการค้าให้อยู่ในรูปแบบการค้าอย่างมีข้อกำหนด นั่นคือรัฐต้องดำเนินนโยบายการค้าที่จะทำให้เกิดการส่งออกมากกว่านำเข้า เพื่อให้เกิดการเกินดุลการค้า เนื่องจากการเกินดุลการค้าจะสนับสนุนการผลิตและการจ้างงานภายในประเทศ

4. เนื่องจากการค้ากับประเทศต่างๆ ไม่สามารถทำให้เกิดส่วนเกินการส่งออก (Export surplus) ได้อย่างต่อเนื่อง จึงจำเป็นต้องแสวงหาตลาดใหม่ที่ได้ประโยชน์แน่นอน การค้าในแนวคิดนี้จึงมักอยู่ในรูปแบบของการค้าผูกขาด เพื่อรักษาความมั่งคั่งเอาไว้ให้ได้มากที่สุด

ในด้านการค้า แนวคิดพาณิชยนิยมมีลักษณะไม่สนับสนุนแนวความคิดเศรษฐกิจแบบเสรี แต่สนับสนุนให้รัฐบาลมีบทบาทในการควบคุมและแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยพยายามทำให้ประเทศมีดุลการค้าเกินดุล ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศจะมั่งคั่งและประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

ภายใต้แนวคิดพาณิชยนิยม ประเทศต่างๆ ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะดำเนินนโยบายการค้าแบบคุ้มกันเข้มงวด เพื่อปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศ ใช้มาตรการกีดกันทางการค้าโดยการใส่ภาษีอากรขาเข้า หรือมาตรการกีดกันการค้าที่ไม่ใช่ภาษีเป็นเครื่องมือ หรือใช้วิธีควบคุมคุณภาพสินค้า และ/หรือการจำกัดปริมาณสินค้านำเข้าแทน โดยมีวัตถุประสงค์

¹⁸ ศรีวงศ์ สุมิตร และสลินี วรบัณฑิต, เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547) หน้า 13.

นอกเหนือไปจากการรักษาความมั่งคั่งและมั่นคงของชาติ คือการกระตุ้นการผลิตภายในประเทศ และกระตุ้นการจ้างงาน ให้สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของชาติมีความมั่นคงยิ่งขึ้น¹⁹

อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ได้ถูกโต้แย้งโดยนักเศรษฐศาสตร์ในสมัยคลาสสิก โดยเฉพาะในแง่การค้าและบทบาทของรัฐ นักเศรษฐศาสตร์ในสมัยคลาสสิกนั้นเน้นความสำคัญ ของความเจริญก้าวหน้าและมั่งคั่งของปัจเจกบุคคลมากกว่าชาติ โดยเชื่อว่า หากบุคคล เจริญก้าวหน้าแล้ว ประเทศก็จะเจริญก้าวหน้าด้วย แต่หากเน้นความสำคัญที่ชาติเป็นหลัก การที่ ชาตินั้นมีความเจริญก้าวหน้าและมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ มิได้แสดงว่าประชาชนในประเทศนั้น เจริญก้าวหน้าและมั่งคั่งไปด้วย จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าประเทศนั้นมีความเจริญก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจ²⁰ ทำให้นักทฤษฎีเสรีนิยมหันมาให้ความสำคัญกับความมั่งคั่งของปัจเจกบุคคลมากขึ้น

2.1.3 ทฤษฎีเสรีนิยม (Classical Liberal Economics Perspective)

ทฤษฎีเสรีนิยมคลาสสิกอธิบายถึงการกำหนด การผลิต การแลกเปลี่ยน และการ กระจายรายได้ในระบบเศรษฐกิจ ภายใต้การแข่งขันเสรี ภายใต้ความเชื่อว่ามีมนุษย์ทุกคนเป็นผู้มี เหตุผล กิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกประเภทล้วนเกิดขึ้นจากความต้องการผลประโยชน์ส่วนตัวของ มนุษย์ แนวคิดหลักของสำนักคลาสสิกเน้นเสรีภาพของมนุษย์ในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ความคิดสำนักคลาสสิกเป็นต้นกำเนิดลัทธิเสรีนิยม นักคิดคนสำคัญของแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิก อาทิ จอห์น ลอค (John Locke, 1632-1704), อัดัม สมิธ (Adam Smith, 1723-1790), โรเบิร์ต มัลทัส (Robert Malthus, 1776-1834) เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo, 1772-1823)

ใน The Wealth of Nations สมิธได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการแบ่งงาน กันทำ (division of labour) การแบ่งงานกันทำจะก่อให้เกิดการเพิ่มประสิทธิภาพ (productivity) ทำให้ผลิตสินค้าได้มากขึ้นด้วยทรัพยากรเท่าเดิม แต่หากตลาดมีขนาดเล็กจะไม่สามารถรองรับ ปริมาณการผลิตจำนวนมากได้ สมิธเห็นว่า ตลาดจะใหญ่ขึ้นเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับการขนส่งที่ สะดวกและการค้าเสรีที่ไม่มีการเก็บภาษีสินค้าผ่านแดน²¹

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

²¹ John W. Warnock, Free Trade and the New Right Agenda (Vancouver: The Canada Council and the Development of Communications, 1993), pp. 74-75.

ในด้านการค้าระหว่างประเทศ สมิทเห็นว่า ประเทศจะได้ผลได้จากการค้าต่อเมื่อมีการค้าเสรี (free trade) และยังสนับสนุนนโยบายแบบ laissez-faire นั่นคือรัฐเข้ายุ่งเกี่ยวในกิจกรรมทางเศรษฐกิจและในระบบเศรษฐกิจน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพราะผู้ควบคุมสังคมแห่งการค้าเสรีมิใช่รัฐ หากแต่คือการแข่งขัน ตลาดจะเป็นผู้กำหนดและรับรองว่าจะไม่มีใครหรือธุรกิจใดสามารถมีอำนาจผูกขาดในตลาดได้ โดยการค้าเสรี การแบ่งงานกันทำ (division of labour) และการผลิตตามความชำนาญเฉพาะอย่าง (specialization) จะทำให้ทรัพยากรของโลกได้รับการจัดสรรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในที่สุดจะทำให้สวัสดิการของโลกสูงที่สุด²²

อดัม สมิท ได้แสดงแนวคิดว่าการค้าระหว่างประเทศของสองประเทศเกิดขึ้นจากการได้เปรียบอย่างสัมบูรณ์ (absolute advantage) นั่นคือ ถ้าประเทศสองประเทศมีประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าสองชนิดแตกต่างกันแล้ว ประเทศทั้งสองควรค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันโดยแต่ละประเทศควรจะมีผลิต และส่งออกสินค้าที่มีประสิทธิภาพในการผลิตมากกว่าหรือได้เปรียบอย่างสัมบูรณ์ แล้วนำเข้าสินค้าที่มีประสิทธิภาพในการผลิตต่ำกว่าหรือเสียเปรียบอย่างสัมบูรณ์ ซึ่งการแบ่งกันผลิตเฉพาะสินค้าที่ได้เปรียบอย่างสัมบูรณ์แล้วแลกเปลี่ยนกัน ในที่สุดจะทำให้การใช้ทรัพยากรของโลกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด และผลผลิตที่ได้รับมากที่สุดนี้ก็จะถูกแบ่งไปเพื่อตอบสนองความต้องการของประเทศทั้งสอง ดังนั้น การผลิตตามความชำนาญเฉพาะอย่างจะทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ผลผลิตรวมจึงสูงสุด²³

แนวคิดของสมิทได้รับการโต้แย้งว่า การได้เปรียบโดยสัมบูรณ์ หรือ (Absolute Advantage) นั้นเกิดขึ้นได้ยากในโลกแห่งความเป็นจริงที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะมีความสามารถและความได้เปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับอีกประเทศหนึ่งโดยสมบูรณ์ การค้าเสรีจึงไม่ได้ปรากฏในความเป็นจริงเสมอไป ทั้งยังมีความไม่เสมอภาคทางอำนาจของผู้แลกเปลี่ยน มีลักษณะของการขึ้นแก่กัน และการบังคับแฝงอยู่ ทำให้มิใช่การแลกเปลี่ยนที่แท้จริง อีกทั้งระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การก่อตัวของระบบผูกขาดและการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจ เป็นภัยคุกคามต่อเสรีภาพของปัจเจกบุคคล รัฐจึงควรเข้ามามีบทบาทแทรกแซงในการเจรจาต่อรองของปัจเจกบุคคล เพื่อมิให้ผู้แข็งแกร่งกว่าเอาเปรียบผู้อ่อนแอกว่าได้

การที่สมิทมิได้แสดงความเห็นใดๆ เกี่ยวกับกรณีที่ได้รับการโต้แย้ง ทำให้เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo (1772-1823)) ได้อาศัยแนวความคิดของสมิทมาปรับปรุงให้กว้างขวาง

²² Balaam and Veseth, Introduction to International Political Economy, p.32.

²³ John W. Warnock, Free Trade and the New Right Agenda, p. 72.

ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น สามารถอธิบายแบบแผนของการค้าได้ชัดเจนขึ้น และทฤษฎีการค้าได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบ (Theory of Comparative Advantage) ของริคาร์โดนี้ได้กลายเป็นที่ยอมรับ โดยทั่วไปมากกว่ากฎการค้าได้เปรียบสมบูรณ์ของสมิท โดยอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีการค้าได้เปรียบ โดยเปรียบเทียบเป็นทฤษฎีที่สามารถอธิบายแบบแผนของการค้าระหว่างประเทศได้อย่างชัดเจน และเป็นที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วไป โดยริคาร์โดเห็นว่า แม้ว่าประเทศหนึ่งจะมีความได้เปรียบอย่าง สมบูรณ์ในการผลิตสินค้าทุกชนิดเหนือกว่าอีกประเทศหนึ่ง แต่ประเทศทั้งสองต่างก็สามารถได้รับ ประโยชน์จากการทำการค้าได้ตราบเท่าที่การค้าได้เปรียบเสียเปรียบในการผลิตระหว่างประเทศ ทั้ง สองนั้นมีอัตราไม่เท่ากัน ทำให้การค้าได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) เป็น ตัวกำหนดแบบแผนของการค้าระหว่างประเทศ กล่าวคือแต่ละประเทศควรเลือกและส่งออกสินค้า ที่ตนได้เปรียบเมื่อเปรียบเทียบมากที่สุด (Most Comparative Advantage) และนำเข้าสินค้าที่ตน ได้เปรียบเมื่อเปรียบเทียบน้อยที่สุด (Least Comparative Advantage) ถ้าทุกประเทศกำหนด แบบแผนการค้าในลักษณะนี้แล้ว ทุกประเทศย่อมจะได้รับผลจากการค้าอย่างเต็มที่ ในการเสนอ แนวความคิดนี้ ริคาร์โดยังคงมีความเชื่อเช่นเดียวกับสมิทในเรื่องนโยบายการค้าว่าควรเป็นการค้า เสรีที่เป็นอิสระ²⁴

แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism)

แนวคิดเสรีนิยมใหม่เริ่มต้นขึ้นในช่วง 1970s และทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ แนวคิดนี้กล่าวถึงความเป็นเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เกี่ยวข้องกับนโยบายต่างๆ ของรัฐบาล โดยไม่ เน้นหรือปฏิเสธการแทรกแซงของรัฐบาลในทางเศรษฐกิจ ปลดปล่อยเสรีทางการค้า โดยที่รัฐไม่เข้าไป ควบคุมหรือเกี่ยวข้องด้วย (laissez-faire) ปลดปล่อยให้การแข่งขันของตลาดทุนเป็นไปอย่างเสรี การแปรรูปกิจการของรัฐ (Privatization of state-run enterprises) และการจัดการต่างๆ ทาง การค้าให้ปลอดอุปสรรค แนวคิดนี้มุ่งไปที่ความก้าวหน้าและความยุติธรรมในสังคม โดยการ กระตุ้นและสนับสนุนวิธีการตลาดเสรี (free market) รวมถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่างๆ ซึ่งจะ สามารถทำให้เกิดความมั่นใจในการประกอบธุรกิจและประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นนี้ จะ ช่วยปรับปรุงสวัสดิการทางเศรษฐกิจโดยรวม²⁵

²⁴ David Ricardo, *On the Principles of Political Economy and Taxation*, Third Edition (London: John Murray, 1821), pp. 35-43.

²⁵ Elizabeth Martinez and Arnoldo Garcia, *Neoliberalism: origins, theory, definition* [online] Available from: <http://web.inter.nl.net/users/Paul.Treanor/neoliberalism.html> [2006, April 18].

ในทางปฏิบัติ แนวคิดเสรีนิยมใหม่มุ่งเน้นการลดทอนกฎเกณฑ์ ข้อบังคับและอุปสรรคทางการค้าลง ในขณะที่สร้างสรรค์สถาบันสื่อกลางที่มีคุณภาพและมีเสถียรภาพ เน้นให้มีการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจด้วยการลดการกำกับควบคุม แนวคิดเสรีนิยมใหม่ให้เหตุผลว่า ลัทธิปกป้องคุ้มครองและโครงการทางเศรษฐกิจต่างๆ ของรัฐบาล ได้สร้างความไม่มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจขึ้น ประเทศกำลังพัฒนาจึงควรเปิดตลาดสู่โลกภายนอก และเน้นการส่งออก

แนวคิดเสรีนิยมใหม่นี้ก่อให้เกิดความตกลงว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า หรือ GATT (General Agreement on Trade and Tariff) พัฒนาสู่องค์การการค้าโลก (World Trade Organization) ซึ่งแพร่หลายออกเป็นความตกลงการค้าเสรีในระดับภูมิภาคต่างๆ ในเวลาต่อมา²⁶

ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1980s ถึงช่วงต้น 1990s การค้าเสรีได้ถูกมองว่าเป็นสาระสำคัญของนโยบายเศรษฐกิจ ซึ่งคาดว่าจะสามารถลดทอนหรือจัดการกับการขาดดุลทางการค้าได้อย่างยั่งยืน โดยได้แพร่ขยายความคิดสู่ประเทศกำลังพัฒนา ให้เปิดตัวสู่การค้าเสรีและกระแสไหลเวียนของทุนข้ามชาติ กลายเป็นลัทธิจักรวรรดินิยมสมัยใหม่ ซึ่งประเทศกำลังพัฒนาถูกทำให้เชื่อว่าจะได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศที่ปราศจากอุปสรรคทางการค้านี้

หลักการของเสรีนิยมใหม่มีแนวคิดหลักเกี่ยวกับการติดต่อเชื่อมโยงระหว่างประเทศด้วยความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการทวีความมั่งคั่งเป็นช่องทางในการพัฒนาเทคโนโลยีและการศึกษาไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากการพัฒนาจากภายในหรือได้รับมาจากต่างประเทศ อุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศใดๆ จึงต้องถูกกำจัดออกไปเพื่อประเทศกำลังพัฒนาได้อาศัยช่องทางทางเศรษฐกิจทำให้ประเทศร่ำรวยขึ้น นอกจากนี้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ยังมีแนวคิดหลักที่มุ่งให้รัฐบาลลดบทบาทและแปรรูปกิจการของรัฐ เนื่องจากเชื่อว่ารัฐนั้นไม่สามารถดำเนินการด้านอุตสาหกรรมหรือรัฐวิสาหกิจได้อย่างเต็มที่และรังแต่จะเป็นอุปสรรคต่อตลาดเสรี

เสรีนิยมใหม่เชื่อว่า การพึ่งพาอาศัยกันในด้านการเมืองและเศรษฐกิจจะนำไปสู่ความก้าวหน้า และลดความตึงเครียดระหว่างประเทศต่างๆลง หรืออย่างน้อยที่สุดก็เบี่ยงเบนรัฐทั้งหลายจากการใช้กำลังทางด้านการทหารในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และเชื่อว่าธรรมชาติโลกาภิวัตน์หรือระบอบการเจรจาข้อตกลงกันของรัฐนั้น จะเชื่อมผืนหรือผูกพันแต่ละประเทศ

²⁶ สมเกียรติ ตั้งนโม, บรรณาธิการ, เศรษฐศาสตร์การเมืองร่วมสมัย: ความรู้เกี่ยวกับลัทธิเสรีนิยมใหม่, ชั้นเรียนมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน [online] แหล่งที่มา: www.midnightuniversity.org

เข้าหากันตามที่ปรารถนา อย่างไรก็ตามลัทธิเสรีนิยมใหม่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า หากนโยบายเสรีนิยมใหม่ต่างๆ นั้นไม่ได้นำไปประยุกต์ใช้ในรูปแบบที่บริสุทธิ์เพียงพอ อาจจะทำให้อำนาจการตลาดที่ไม่มีการควบคุมไปเพิ่มความมั่งคั่งที่ไม่เท่าเทียมกันขึ้นในทุกระดับความสัมพันธ์ และจะไปเพิ่มอำนาจที่ไม่เป็นธรรมขึ้นตามไปด้วย ทำให้กระบวนการสวัสดิการของสังคมโดยรวมเป็นไปอย่างไม่เสมอภาค²⁷

2.1.4 ทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marx and Lenin Perspective)

ทฤษฎีมาร์กซิสต์นั้นศึกษาสังคมเศรษฐกิจการเมืองในประเด็นของชนชั้น การขูดรีดแรงงาน การกระจายความมั่งคั่งและอำนาจ การพึ่งพาและบทบาทของทุนนิยม โดยศึกษาความไม่เท่าเทียมกันและการขูดรีดในระบอบทุนนิยมทั้งในระดับภายในประเทศและระดับระหว่างประเทศ อาจกล่าวได้ว่าเป็นมุมมองทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศจากมุมมอง คือศึกษาความแตกต่างและการต่อสู้ทางชนชั้นรวมถึงความยากจนในประเทศกำลังพัฒนา มากกว่าจะศึกษาจากกระบวนการตัดสินใจในระดับนโยบาย ทั้งยังศึกษาถึงทุนนิยมและวิธีการผลิตที่ถูกผลักดันด้วยความขัดแย้ง วิฤตการณ์และสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมเศรษฐกิจการเมืองอย่างมีพลวัต

ในแง่การวิเคราะห์ความขัดแย้งในการค้าระหว่างประเทศแนวคิดมาร์กซิสต์แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นสองระดับ ได้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนกับแรงงานในเชิงขูดรีด และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศซึ่งคือความขัดแย้ง การช่วงชิงผลประโยชน์ ไปจนถึงการสูญเสียอธิปไตยทางการเมือง²⁸

มาร์กซิสต์เชื่อว่าจะมีความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์ของการผลิตในสังคม การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเป็นรากฐานของความขัดแย้งระหว่างพลังการผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางชนชั้นมักเป็นไปได้ซ้ำกว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทางเทคโนโลยีจะทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้น อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีอาจทำให้แต่ละชนชั้นได้ผลประโยชน์ไม่เท่ากันและก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น²⁹

²⁷ Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, p.43.

²⁸ Balaam and Veseth, *Introduction to International Political Economy*, p.72.

²⁹ *Ibid.*, p.74.

มาร์กซ์เห็นว่าทุนนิยมมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้และความมั่งคั่ง ผู้มีอำนาจมากกว่าจะใช้กำลังขูดรีดจากผู้อ่อนแอกว่าทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในระบบ กลุ่มที่มีอำนาจในการต่อรองมากกว่าอาจใช้โอกาสนี้สร้างหรือกำหนดกฎเกณฑ์ให้เอื้อประโยชน์แก่ตนโดยไม่พิจารณาถึงความไม่เป็นธรรมที่อาจเกิดขึ้น³⁰

ในทฤษฎีของแนวคิดมาร์กซิสต์ การค้าระหว่างประเทศได้เริ่มขึ้นเมื่อตลาดภายในประเทศคับแคบ อุปทานในตลาดล้นเกินอุปสงค์ที่มีอยู่ ทำให้หนทางการลงทุนของนายทุนลดลงเพราะการผลิตมีเกินกว่ากำลังซื้อของตลาด นายทุนต้องการจะแสวงหากำไรมหาศาลจากการค้าในประเทศจนไม่เกิดการพัฒนาทางเทคนิคการผลิต แต่จะมุ่งขยายการลงทุนออกไปในตลาดอื่น เมื่อฐานตลาดกว้างขึ้นมีส่วนแบ่งกำไรมากขึ้นจะนำไปสู่การผูกขาดการลงทุนของทุนขนาดใหญ่และความพยายามผูกขาดทางการค้า เมื่อความสัมพันธ์ทั้งหมดเกิดขึ้นในการเมืองระหว่างประเทศ จะส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมของดุลทางอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ และในท้ายที่สุดจะทำให้เกิดสงคราม เป็นอวสานของระบอบทุนนิยม เพราะเป็นความขัดแย้งระหว่างประเทศ การช่วงชิงผลประโยชน์ สูญเสียเอกราชทางเศรษฐกิจและการเมือง อันจะนำไปสู่ระบอบสังคมนิยมและการปฏิวัติ³¹

แนวคิดมาร์กซิสต์ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับประเด็นที่เป็นข้อจำกัดของตลาดในระบอบทุนนิยมและพลวัตของการเมืองระหว่างประเทศว่า มีนัยยะทางเศรษฐกิจและการเมืองในความเจริญเติบโตที่ไม่สมดุล ซึ่งอาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐได้ เพราะได้ทำลายสถานะของการเมืองระหว่างประเทศ เปลี่ยนสถานะจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจสู่กระบวนการแบ่งสรรความมั่งคั่งและอำนาจระหว่างรัฐ กลายเป็นความพยายามที่จะจัดลำดับชั้นความสำคัญ (Hierarchy) ของรัฐในระบบระหว่างประเทศ รวมทั้งการพึ่งพาในความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจแบบตลาดกับนโยบายต่างประเทศ นั้นเป็นที่มาของความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งระหว่างรัฐชาติ เป็นการพึ่งพาประเทศที่ไม่เพียงแต่จะเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและความไม่มั่นคงเท่านั้น แต่ได้สร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาประเทศระหว่างรัฐชาติ และการพึ่งพานั้นไม่เคยเสมอภาคกัน การค้าระหว่างประเทศจึงจะกลายเป็นแหล่งของการเพิ่มขึ้นของอำนาจของรัฐที่แข็งแกร่งกว่าเหนือรัฐที่อ่อนแอกว่า

³⁰ ประสงค์ธรรม, วิวัฒนาการจากทุนนิยมสู่จักรวรรดินิยม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โคมทอง, 2523) หน้า 4.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 49.

เช่นเดียวกับทฤษฎีแนวคิดแบบเลนินนิสต์ที่เห็นว่า การค้าเสรีจะนำไปสู่การผูกขาดในที่สุดโดยวิเคราะห์ทางทฤษฎีและประวัติศาสตร์ว่า การแข่งขันเสรีจะก่อให้เกิดการกระจุกตัวของการผลิต ซึ่งจะพัฒนาสู่การผูกขาด ปัจจัยการผลิตจึงยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของคนจำนวนน้อย โดยในท้ายที่สุดการแข่งขันเสรีจะนำไปสู่การผูกขาดการผลิต การผูกขาดทางทรัพยากรการผลิตและการพัฒนาเทคนิคการผลิตเฉพาะ ทำให้จะไม่มีการแข่งขันระหว่างกิจการขนาดเล็กกับกิจการขนาดใหญ่และขาดการพัฒนาจากภายในที่เข้มแข็ง และถ้าไรจะช่วยขยายอำนาจของผู้ผูกขาด และผู้ถูกผูกขาดจะขาดอิสรภาพในการบริหารจัดการ อันจะกลายเป็นระบบทุนนิยมผูกขาด กลายเป็นกลุ่มผลประโยชน์ขนาดใหญ่ และมีอำนาจในการต่อรองเชิงนโยบาย³²

การค้าเสรีและการค้าระหว่างประเทศในทฤษฎีของแนวคิดมาร์กซิสต์และเลนินนิสต์จึงเน้นหนักที่ความขัดแย้งอันเกิดจากความสัมพันธ์เชิงแข่งขัน ทั้งการแข่งขันระหว่างและภายในชนชั้นนายทุนและแรงงานในการสะสมทุน การแข่งขันความสามารถในการผลิต ไปจนถึงการแข่งขันในระดับระหว่างประเทศ ที่ล้วนแล้วไม่ก่อให้เกิดผลดีแก่สังคม

2.1.5 วิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างสามแนวคิดในมุมมองด้านการค้าระหว่างประเทศ

ทั้งสามทฤษฎีต่างวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งกันและกันในหลายแง่มุม ทั้งในแง่การเปิดเสรีระบบตลาด การผูกขาด ความสัมพันธ์ในการผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้น การค้าและการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างตลาดและการเมืองระหว่างประเทศ การพัฒนาสังคมโดยรวม โดยสามารถสรุปความแตกต่างของแง่มุมการวิเคราะห์ของทั้งสามแนวคิดได้ ดังนี้

1) ด้านการค้าระหว่างประเทศ (International Trade)

แนวคิดพาณิชยนิยมเห็นว่าการค้าระหว่างประเทศเป็นหนทางสำคัญในการเพิ่มความมั่งคั่งและอำนาจให้แก่ประเทศ โดยการค้าระหว่างประเทศจะถูกควบคุมอย่างเข้มงวด บังคับบุคคลไม่มีเสรีภาพในการส่งออกและนำเข้าสินค้า ต่างจากแนวคิดเสรีนิยมคลาสสิกที่เห็นว่าการค้าระหว่างประเทศเกิดขึ้นจากการได้เปรียบอย่างสัมบูรณ์ (absolute advantage) ซึ่งการแลกเปลี่ยนเฉพาะสินค้าที่ได้เปรียบอย่างสัมบูรณ์ ในที่สุดจะทำให้การใช้ทรัพยากรของโลกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด และผลผลิตที่ได้รับมากที่สุดนี้ก็จะถูกแบ่งไปเพื่อตอบสนอง

³² เลนิน, จักรวรรดินิยม ขั้นสูงสุดของทุนนิยม, แปลโดย ประสาท ลีลาเอียร (กรุงเทพฯ: บทพิชการพิมพ์, 2514), หน้า 22.

ความต้องการของประเทศทั้งสอง แต่สำหรับแนวคิดมาร์กซิสต์ การค้าระหว่างประเทศได้เริ่มขึ้นเมื่อนายทุนต้องการจะแสวงหากำไรมากขึ้น ตลาดในประเทศคับแคบเกินไป จึงมุ่งขยายการลงทุนออกไปในตลาดอื่น การที่ตลาดกว้างขึ้นจะทำให้ทุนมุ่งไปที่การขยายการค้ามากกว่าจะพัฒนาการผลิต เมื่อตลาดกว้างขึ้น มีส่วนแบ่งกำไรมากขึ้นจะนำไปสู่การผูกขาดการลงทุนของทุนขนาดใหญ่ และความพยายามผูกขาดทางการค้าในระดับระหว่างประเทศจะส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมของดุลทางอำนาจในการเมืองระหว่างประเทศ เป็นความขัดแย้งระหว่างประเทศ และในท้ายที่สุดจะทำให้เกิดสงคราม เป็นอวสานของระบอบทุนนิยม นำไปสู่ระบอบสังคมนิยมและการปฏิวัติ

2) การค้าเสรี (free trade)

แนวคิดพาณิชยนิยมมีลักษณะไม่ให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจแบบเสรี แต่สนับสนุนให้รัฐบาลมีบทบาทในการควบคุมและแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งให้ประเทศมีดุลการค้าเกินดุล ต่างจากแนวคิดคลาสสิกที่เห็นว่า ประเทศจะมีผลได้ทางการค้าจากการค้าเสรี โดยรัฐควรมีบทบาทจำกัดปล่อยให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล การค้าเสรีจะทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรของโลกอย่างมีประสิทธิภาพ การค้าเสรีจะต้องปราศจากการควบคุมของรัฐบาล เพราะการแทรกแซงของรัฐจะนำไปสู่การผูกขาด และผู้ได้รับประโยชน์จากนโยบายของรัฐคือพ่อค้าและนักอุตสาหกรรม ในขณะที่ผู้บริโภคจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ขณะที่แนวคิดมาร์กซิสต์เห็นว่าการแข่งขันโดยเสรีเป็นเพียงวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้แข็งแกร่งกว่าขูดรีดผู้อ่อนแอกว่า และในท้ายที่สุดการแข่งขันเสรีจะกลายเป็นการกดขี่ขูดรีดโดยเสรี เนื่องจากการแข่งขันเสรีจะก่อให้เกิดการกระจุกตัวของการผลิต ทุนขนาดใหญ่มีโอกาสมากกว่าทุนขนาดเล็ก ทำให้จะไม่มีการแข่งขันระหว่างกิจการขนาดเล็กกับกิจการขนาดใหญ่และขาดการพัฒนาที่เข้มแข็ง

3) การพึ่งพาในความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจแบบตลาดกับการเมืองระหว่างประเทศ

มาร์กซิสต์เห็นว่าการค้าจะเป็นที่มาของความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งระหว่างรัฐชาติ เป็นการพึ่งพาระหว่างประเทศที่ไม่เสมอภาคกัน และเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและความไม่มั่นคง สร้างความสัมพันธ์แบบพึ่งพาที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างรัฐชาติ เกิดความไม่เท่าเทียมของดุลอำนาจระหว่างประเทศ ในขณะที่แนวคิดเสรีนิยมเห็นว่า ผลกำไรทางการค้าร่วมกันและเครือข่ายการค้าอาศัยระหว่างรัฐ มีแนวโน้มจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในทางร่วมมือและเกื้อกูล

กัน และแนวคิดชาตินิยม/พาดินชยนิยมเห็นว่า การค้าเป็นเพียงอีกพื้นที่หนึ่งสำหรับการแข่งขันระหว่างประเทศ เพราะการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจะเพิ่มความไม่มั่นคงของรัฐและความเปราะบางจากการถูกกดดันจากพลังทางเศรษฐกิจการเมือง การค้าระหว่างประเทศนั้นจึงได้เกิดขึ้นเพื่อทวีความมั่งคั่งและมั่นคงของรัฐเป็นหลัก

4) การพัฒนาสังคมโดยรวม

ในขณะที่แนวคิดพาดินชยนิยมเห็นว่าความมั่งคั่งและมั่นคงของรัฐจะนำไปสู่ความก้าวหน้าของสังคมโดยรวม และแนวคิดคลาสสิกเห็นว่า การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และกลไกตลาดที่ควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มในสังคมจะนำไปสู่ความเท่าเทียมและความเจริญงอกงามทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดมาร์กซิสต์ที่เห็นว่า ด้วยการผูกขาดพลังการผลิต ระบบทุนนิยมจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงการพัฒนาอย่างไม่เสมอภาคได้ และไม่อาจยกระดับการพัฒนาในภาคการเกษตรและภาคการผลิตต่างๆ ได้ด้วย

กล่าวโดยสรุป ทั้งสามแนวคิดต่างมีจุดยืนในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่ต่างออกไป ซึ่งจะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิเคราะห์ประเด็นศึกษาการเจรจาการค้าเสรีระหว่างประเทศและประเด็นอื่นๆ ให้มีความครอบคลุมในทุกแง่มุมของการวิเคราะห์ต่อไป

2.2 การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของการจัดทำความตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างอาเซียนและจีนนั้นมีการศึกษาในหลายแง่มุม ทั้งการเมืองและความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจและด้านเศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ โดยมีการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ซึ่งการศึกษาเหล่านี้สามารถนำมาเป็นข้อมูลเพื่อการศึกษาวิเคราะห์ในแง่ความสัมพันธ์เชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศได้เป็นอย่างดี

2.2.1 ด้านการเมืองและความมั่นคง

ลักษณะงานการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างจีน-อาเซียนในด้านการเมืองและความมั่นคง พบมากในช่วงปี พ.ศ. 2516- 2534 หรือในช่วงสงครามเย็น ทำให้ความสนใจในการศึกษาประเด็นระหว่างประเทศเน้นหนักที่ประเด็นด้านความมั่นคง อาทิ

“นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่ออาเซียน”³³ “จีนกับเอเชียอาคเนย์
แนวนโยบายต่างประเทศของจีนต่อเอเชียอาคเนย์ในรอบ 20 ปี”³⁴ เป็นต้น

งานศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนและอาเซียนในช่วงสงครามเย็นนี้
แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศเป็นสำคัญ โดยจีน
ให้ความสำคัญกับอาเซียนในฐานะเขตอิทธิพลของจีน ในขณะที่กลุ่มประเทศอาเซียน เช่น ไทย
มาเลเซีย อินโดนีเซีย มองจีนในฐานะภัยคุกคามด้านความมั่นคง โดยเฉพาะการเผยแพร่ลัทธิ
คอมมิวนิสต์ แต่หลังช่วงปี พ.ศ. 2518 ทั้งจีนและกลุ่มประเทศอาเซียนได้ปรับนโยบายเป็นมิตรกัน
มากขึ้น เพื่อเป็นการยับยั้งการแผ่ขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียตและเวียดนาม ประกอบกับ
การเมืองภายในจีนเอง คือการขึ้นมาใช้อำนาจของเติ้งเสี่ยวผิง และการพัฒนาประเทศด้วยนโยบาย
สี่ทันสมัย

2.2.2 ด้านเศรษฐกิจ

การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างจีนและอาเซียนในด้าน
เศรษฐกิจนั้น พบมากในช่วงหลังจาก ปี พ.ศ. 2534 จนถึงปัจจุบัน อาจเป็นผลจากการยุติของ
สงครามเย็น ทำให้ความสนใจด้านการเมืองและความมั่นคงได้รับความสนใจลดลง ความสัมพันธ์
ทางเศรษฐกิจและการค้ามีบทบาทมากขึ้น โดยสามารถแบ่งทิศทางการศึกษาได้ ดังนี้

1) จีน: การเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง อาทิ “จีน: มหาอำนาจในศตวรรษที่ 21”³⁵, “จีนเข้า WTO:
โอกาสและผลกระทบ”³⁶, “จีนปฏิวัติ สู่ตลาดโลก”³⁷ เป็นต้น ซึ่งกล่าวถึงการเข้าเป็นสมาชิก

³³ ชลิต มานิตยกุล, “นโยบายต่างประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนต่อ
อาเซียน,” (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการต่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534).

³⁴ ศรุติ สกุลรัตน์, “จีนกับเอเชียอาคเนย์ แนวนโยบายต่างประเทศของจีนต่อ
เอเชียอาคเนย์ในรอบ 20 ปี (1960-1980),” (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาการต่างประเทศ
และการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521).

³⁵ สมภพ มานะรังสรรค์, จีน: มหาอำนาจในศตวรรษที่ 21 (กรุงเทพฯ: สถาบันวิถึ
ทรรศน์, 2546).

³⁶ กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์, จีนเข้า WTO: โอกาสและ
ผลกระทบ (กรุงเทพฯ: กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ กระทรวงพาณิชย์, 2545).

องค์การการค้าโลกของจีน ทำให้จีนเข้าสู่ระบบการค้าโลกอย่างสมบูรณ์ ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของจีนแล้ว ยังส่งผลถึงเศรษฐกิจโลกด้วย โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีสถานะเป็นคู่แข่ง คู่ค้า และผู้ลงทุนของจีน

2) ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอาเซียน-จีน

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง อาทิ "รายงานการวิจัยเรื่องสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ: ความเป็นจริงและผลกระทบ"³⁸, "รายงานการวิจัยบทบาททางเศรษฐกิจของจีนในอาเซียน"³⁹, "ความร่วมมือระหว่างประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: ผลประโยชน์ตกอยู่กับ 6 ประเทศ"⁴⁰ สรุปได้ว่า ตลาดจีนได้รับความสนใจอย่างมาก ทั้งในแง่เป็นประเทศผู้นำเข้าและผู้ส่งออก นโยบายด้านเศรษฐกิจของจีนจึงมีบทบาทสำคัญต่อการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะกับอาเซียน โดยเฉพาะหลังจากปี พ.ศ. 2521 จีนได้ดำเนินนโยบายสี่ทันทสมัยและนำไปสู่การประสานความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ คือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ หกเหลี่ยมเศรษฐกิจ และความร่วมมือทางเศรษฐกิจอาเซียน-จีน ซึ่งจะทำให้การค้าและการลงทุนขยายตัวกว้างขวางยิ่งขึ้น และขจัดอุปสรรคทางการค้า อีกทั้งกลุ่มประเทศอาเซียนได้พยายามที่จะมีมาตรการรองรับเพื่อปรับตัวหลังจากที่จีนได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก พร้อมทั้งมีความหวังที่จะขยายการค้าการลงทุนและได้รับผลประโยชน์มากขึ้นจากการเปิดตลาดของจีน

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง อาทิ "โครงการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อรองรับการที่จีนได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก และการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน"⁴¹ สำหรับการศึกษาของต่างประเทศนั้น พบการศึกษาเรื่อง

³⁷ สันติ ตั้งรพีพากร, **จีนาภิวัตน์ สู่ตลาดโลก** (กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีสรรพศาสตร์, 2546).

³⁸ พรพิมล ตริโชติ, วรศักดิ์ มัทธโนบล และคณะ, **รายงานการวิจัยเรื่องสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ: ความเป็นจริงและผลกระทบ** (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541).

³⁹ นิรมล สุธรรมกิจ, **รายงานการวิจัยบทบาททางเศรษฐกิจของจีนในอาเซียน** (กรุงเทพฯ: สถาบันตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

⁴⁰ สมพร สารรัตน์, **ความร่วมมือระหว่างประเทศอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง: ผลประโยชน์ตกอยู่กับ 6 ประเทศ**, (สารนิพนธ์ปริญญาโท สาขาการต่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541).

⁴¹ ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **โครงการศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อรองรับการที่จีนได้เข้าเป็น**

“Economic Competition and Co-operation between ASEAN-5 and China in Trade”⁴² ที่ศึกษาเรื่องภาวะการแข่งขันและความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนห้าประเทศและจีน โดยเห็นว่าในตลาดสินค้าปฐมภูมิหรือสินค้าประเภทวัตถุดิบ อาเซียนกับจีนมีสถานะเป็นคู่แข่งที่ขัดแย้งกัน เนื่องจากมีตลาดขนาดใหญ่เดียวกันคือ สหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรปและญี่ปุ่น แต่สำหรับสินค้าที่ผ่านการผลิตแล้วไม่มีความขัดแย้งระหว่างกันยกเว้นกรณีของสิงคโปร์

ภายหลังจากการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกของจีน และการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ทำให้ความสามารถที่แตกต่างกันสะท้อนถึงรูปแบบการค้าของจีนกับอาเซียนในแง่ความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ในทางกลับกัน การส่งออกสินค้าจีนเข้าตลาดอาเซียนจะมีความหลากหลายและมีพลวัตมากขึ้น ซึ่งส่งผลดีต่อการหมุนเวียนทรัพยากรความสามารถในการผลิต และเทคโนโลยีของจีนและอาเซียนเอง อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญของเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน คือการแข่งขันในอุตสาหกรรมที่เน้นแรงงานในการผลิต โดยอาจมีการต่อสู้เรื่องค่าแรงที่จะส่งผลต่อราคาสินค้าส่งออกระหว่างทุกประเทศที่ทำความตกลงร่วมกัน และหากแต่ละประเทศอาเซียนมิได้มีความสามารถหรือความได้เปรียบในสินค้าหลักต่างๆ ของตนเองอย่างแท้จริงแล้ว การลดภาษีจะไม่สามารถการันตีได้เลยว่าจะทำให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

และจากการศึกษาเรื่อง “Developing ASEAN-China Relations: Realities and Prospects”⁴³ เสนอการวิเคราะห์ว่า ในแง่หนึ่ง นักเศรษฐศาสตร์ชาวจีนเชื่อว่าเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน จะเป็นส่วนช่วยขยายการส่งออกของจีนสู่ตลาดโลก และมองแง่บวกว่า การลงทุนของจีนในอาเซียนจะเพิ่มขึ้นจากผลของความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน โดยจะได้ประโยชน์ทั้งการลงทุนในประเทศสมาชิกอาเซียนที่มีศักยภาพทางเทคโนโลยีสูง และลงทุนด้านการพัฒนาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศอาเซียนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกละเลยสูง ในทางกลับกันความน่าสนใจของเศรษฐกิจจีนจะทำให้ความน่าสนใจที่มีต่ออาเซียนเปราะบางมากขึ้น โดยอาเซียนมีความหวังกังวลว่าจีนจะกลายเป็นคู่แข่งในการเป็นเป้าหมายการลงทุนจากต่างประเทศ

สมาชิกองค์การการค้าโลก และการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน (กรุงเทพฯ: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2545).

⁴² Liu Yunhua, Economic Competition and Co-operation between ASEAN-5 and China in Trade (Singapore: School of Humanities and Social Sciences, Nanyang Technological University, 2004).

⁴³ Saw Swee-Hock, ASEAN-China relation: realities and prospects. (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2005).

ที่นักลงทุนจากต่างประเทศอาจมุ่งความสนใจไปที่จีนจากปัจจัยบวกต่างๆ มากกว่าในอาเซียน เนื่องจากแท้จริงแล้ว แล้ว จีนกับประเทศสมาชิกในอาเซียนส่วนใหญ่เป็นคู่แข่งซึ่งกันและกันในตลาดส่งออกของโลกและภูมิภาค จึงอาจทำให้อาเซียนเป็นฝ่ายสูญเสียทั้งในแง่รายได้จากการส่งออกและการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศให้กับจีน

2.2.3 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง อาทิ "The ASEAN-China Free Trade Area: Genesis and Implications"⁴⁴ ที่ได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์จุดเริ่มต้นและนัยยะในเชิงการเมือง และนโยบายของเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน ภายใต้กรอบความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ และกระบวนการในกรอบภูมิภาคของกลุ่มประเทศที่เกี่ยวข้อง คือ ภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (APEC) ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) และคู่เจรจาใหม่ของอาเซียนในกรอบ ASEAN+3 คือ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ โดยพบว่าความอ่อนแอของอาเซียนจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ และการเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกของจีนที่ส่งผลให้จีนมีบทบาทมากขึ้นในเวทีโลก เป็นปัจจัยสำคัญในการก่อร่างความตกลงการค้าเสรีนี้ โดยจีนมีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่วงดุลความสำคัญของสหรัฐฯ และญี่ปุ่น รวมทั้งต้องการมีบทบาทนำในภูมิภาคเอเชีย

ใน "The ASEAN-China Free Trade Agreement and East Asian Regional Grouping"⁴⁵ ซึ่งศึกษาความตกลงการค้าเสรีของอาเซียนและจีนในความสัมพันธ์ต่อการรวมกลุ่มภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยใช้แนวคิดการรวมกลุ่มระหว่างประเทศ (International/Regional Grouping) มาศึกษา โดยพบว่า การตัดสินใจของอาเซียนและจีนในการเจรจาจัดทำเขตการค้าเสรีเป็นการพัฒนาอย่างมีนัยยะสำคัญในกระบวนการก่อร่างกลุ่มเศรษฐกิจภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ East Asian Regional Economic ซึ่งสะท้อนให้เห็นการตอบรับอย่างกระตือรือร้นของอาเซียนและจีนในความท้าทายที่เกิดขึ้นจากการขยายความสัมพันธ์ในภูมิภาคให้ลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งขึ้นในระบบเศรษฐกิจโลก รวมถึงการเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างกันและวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปีพ.ศ. 2540-2541

⁴⁴ Joseph Yu-shek Cheng, *The ASEAN-China Free Trade Area: Genesis and Implications* (Australia: Australian Journal of International Affairs, 2004).

⁴⁵ Kevin G. Cai, *The ASEAN-China Free Trade Agreement and East Asian Regional Grouping*. (London: Routledge, 2005).

การเคลื่อนไหวที่มีต่อการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนนั้น เป็นผลมาจากการคิดคำนวณอย่างเป็นเหตุเป็นผลของเหล่าผู้นำทางการเมืองของอาเซียนและจีนในแง่ต้นทุนการผลิตและกำไรเชิงบวกที่การค้าเสรีจะก่อให้เกิดขึ้น โดยในแง่การเมืองในภูมิภาคเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนจะส่งผลกระทบต่ออย่างสำคัญต่อการรวมกลุ่มภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามกดดันอย่างหนักต่อญี่ปุ่นและเกาหลีในประเด็นการสร้างเขตการค้าเสรีตะวันออก หรือ East Asian region-wide FTA เนื่องจากเป็นที่คาดหมายกันว่าเขตการค้าเสรีตะวันออกจะมีนัยยะอย่างมากต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมืองของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ การจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนยังจะเป็นการเรียกความสนใจจากมหาอำนาจนอกภูมิภาคได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ในการเจรจาความตกลงทางเศรษฐกิจที่ใกล้ชิดยิ่งขึ้น หรือเขตการค้าเสรีกับอาเซียนหรือประเทศสมาชิกอาเซียนในแง่การเพิ่มขีดความสามารถในการต่อรองเชิงอำนาจในเศรษฐกิจการเมืองโลก

การศึกษาเรื่อง "Enlarged ASEAN Free Trade Agreement and It's Impact on China's Regional Trade, Growth and Economic Relations"⁴⁶ ซึ่งแสดงผลการศึกษาว่า แนวคิดการรวมกลุ่มภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียน+3 นั้นเกิดจากการพัฒนาอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ การเงิน และการปรับโครงสร้างในภูมิภาคและในโลก และเป็นผลจากการพัฒนาและเปลี่ยนจุดสนใจจากทวีปอเมริกาและยุโรปสู่ภูมิภาคเอเชียภายหลังการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในภูมิภาคในปี พ.ศ. 2540 รวมทั้งเป็นผลจากการเพิกเฉยต่อบทบาทขององค์การระหว่างประเทศและกลุ่มอำนาจใหญ่อย่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปที่เพิกเฉยจะช่วยเหลือเอเชียอย่างจริงจังเมื่อครั้งเกิดวิกฤต

ผลของการจัดทำเขตการค้าเสรีร่วมกันยังจะส่งผลอย่างมากต่อผลประโยชน์ร่วมกันของประเทศคู่เจรจาในด้านที่ไม่ใช่เศรษฐกิจ (Non-economic aspect) อาทิ ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้นของประเทศในภูมิภาคในด้านต่างๆ เช่น สังคม ความมั่นคงทางการเมืองและความมั่นคงร่วมกัน และยังรวมไปถึงการพัฒนาศักยภาพการแข่งขันในระบบระหว่างประเทศของคู่เจรจา

⁴⁶ Tran Van Hoa, Enlarged ASEAN Free Trade Agreement and It's Impact on China's Regional Trade, Growth and Economic Relations (Australia: Department of Economics, University of Wollongong, 2004).

และการศึกษาเรื่อง "China-ASEAN Free Trade Area: Origin, Development and Strategic Motivations"⁴⁷ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การจัดตั้งเขตการค้าเสรีระหว่างอาเซียนกับจีนนั้น ถือเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาความสัมพันธ์อาเซียน-จีน ในรายงานฉบับนี้ ศึกษาในแง่การเมืองของการก่อตั้ง การพัฒนาและแรงจูงใจในมุมมองของจีน โดยชี้ให้เห็นถึงแนวคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่อยู่เบื้องหลัง

การเสนอให้มีการเจรจาจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีนนั้น เป็นผลของแรงจูงใจทั้งในเชิงยุทธศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ โดยเผชิญหน้ากับความไม่แน่นอนและปัญหาความมั่นคงจากการก่อการร้ายทั้งในระดับโลกและระดับภูมิภาค จีนจึงพยายามพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านผ่าน ASEAN+3 และการจัดทำเอฟทีเอร่วมกัน และใช้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นมาตรการเบื้องต้นในการต่อกับอำนาจของสหรัฐฯ ในภูมิภาค แม้ว่าความร่วมมือของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีใช้การต่อต้านสหรัฐฯ โดยตรง แต่ถือเป็นความร่วมมือที่ได้รับการสนับสนุนจากมิตรประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ

กล่าวโดยสรุป จากการสำรวจวรรณกรรม พบว่าไม่ปรากฏประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา ในประเด็นการจัดทำเขตการค้าเสรีอาเซียน-จีน นโยบายทางเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ แต่จากงานศึกษาที่หลากหลาย สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียน-จีน ในเชิงการเมือง ความมั่นคงและเศรษฐกิจ รวมทั้งการพิจารณาการทำเขตการค้าเสรีหรือเอฟทีเอทั้งในแง่เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างแนวทางการศึกษาที่มีประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

⁴⁷ Sheng Lijun, China-ASEAN Free Trade Area: Origin, Development and Strategic Motivations. (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2003).